

Haastava ykseys moninaisessa Euroopassa

KRAUS, PETER A. (2008). *A union of diversity: language, identity and polity-building in Europe*. 248 s. Cambridge University Press, Cambridge.

Peter Kraus esittää tuoreessa teoksessaan, että Euroopan unioni on vajoamaisillaan kansanvallan toteutumattomuuden suohon. Unionin jäsenmaiden kansalaiset eivät pidä itseään vahvassa mielessä eurooppalaisina, eivätkä he luota EU:n poliittisiin instituutioihin. Lisäksi unionin toimintakyky on merkittävästi heikentynyt unionin itä-laajentumisen, integraation syventämisen ja ongelmallisen kielipolitiikan myötä.

Suosta EU:n voisi nostaa tunnustamisen (*recognition*) politiikka. Päätöksentekojärjestelmän uudistukset, kuten perustuslaillinen sopimus tai nyt voimaan tullut Lissabonin sopimus, eivät riitä Krausin mukaan ratkaisemaan eurooppalaisen identiteetin, kansalaisuuden ja eurooppalaisen kansakunnan puutteen ongelmaa. Näihin ongelmiin tarvitaan poliittisia ratkaisuja, jotka nykyistä konkreettisemmin tunnustavat Euroopan monimuotoisuuden ja myöntävät samalla joidenkin priorisointien välttämättömyyden.

Kraus ei oleta eurooppalaisen kansakunnan rakentuvan ikään kuin ”itsestään” poliittisten, hallinnollisten, taloudellisten ja kulttuuristen integraatioprosessien myötä. Sen sijaan hän uskoo, että tunnustamisen politiikka voisi käynnistää ketjureaktion, jossa kulttuuriin pohjaava yhteisöllinen identiteetti olisi harmoniassa ylikansallisen järjestelmän ja poliittisen yhteisön kehittämisen kanssa. Nämä kaksi ulottuvuutta voisivat jopa vahvistaa toisiaan.

Teos on yhtäältä yhtenäinen monografia, toisaalta koelma esseitä, jotka voi mainiosti lukea myös erikseen. Krausin lähtökohtana on EU:n olemuksellinen ristiriita: Demokraattisessa unionissa valtuutuksen poliittisen vallan käyttöön täytyy tulla kansalta, mutta eurooppalaista kansakuntaa ei kuitenkaan ole olemassa. Tätä pulmaa avaavat tekstit käsittelevät EU:n demokratiavajetta ja ”kansakuntavajetta” (*demos deficit*), unionia esimerkkinä monikansallisen poliittisen järjestelmän identiteetistä ja vähemmistö- tai monikielisyyspolitiikkaa, sekä näiden kysymysten eurooppalaisia ratkaisumalleja. Lisäksi hän ruotii EU:n virallista ja tosiasiallista kielipolitiikkaa sekä poliittista kommunikaatiota.

Pohtiessaan EU:n kehitystä demokraattisena poliittisena järjestelmänä Kraus väittää, että tähänastisia keskusteluja ovat dominoineet kaksi toisilleen vastakkaista näkökulmaa. ”Westfalienilaiset” kritisoivat unionia siitä, että maanosan integraatioprosessit heikentävät kansallisvaltioiden poliittista asemaa tuomatta tilalle kunnollista kansanvaltaa ylikansallisella tasolla. ”Kosmopolitanistien” mielestä EU:n haaste on tuottaa uudentyyppinen poliittinen rakenne, joka irrottaa kulttuurin ja politiikan kansallisvaltioista nojaamalla yhteisiin poliittisiin ja moraalisiin arvoihin.

Kraus kritisoi molempia näkökantoja terävästi. EU on kiistatta kulttuurisesti monimuotoinen, eikä siitä voi koskaan tulla ”perinteistä” kansallisvaltiota. Toisaalta Euroopan poliittinen yhdentymisen vaatii jonkinlaisia yhteisiä kulttuurisia arvoja. On siis päästävä nationalistisen valtioajattelun yläpuolelle kadottamatta kuitenkaan niitä opetuksia, joita kansallisvaltiot voivat antaa toimivan demokration edellytyksistä.

Monikansallisen poliittisen järjestelmän identiteettiä koskevassa luvussa Kraus pyrkii osoittamaan, että kansainvälisen politiikan perinteinen valtioita ja hallituksia korostava neuvottelu- ja päätöksentekomalli ei riitä EU:lle. Jäsenvaltiot eivät ole enää samanlaisia kuin yhdentymisprosessin alkuvaiheissa, koska monet alueet ja yhteisöt ovat vahvistuneet ja kansalliset kulttuurit monimuotoistuneet.

Empiirisesti tarkasteltuna EU on valtioiden välisenä yhteistyömuotona uudenlainen, ja siksi sen pitää olla sitä myös normatiivisessa mielessä. Kraus haakee unionille poliittista toimintaperiaatetta, jossa ykseys ja erillaisuus yhdistyvät laajemmin ja syvällisemmin kuin jäsenvaltioiden ja unionin välisessä suhteessa.

Kulttuurin muodoista Kraus keskittyy etenkin kieleen, jolla on hänen mukaansa väistämättä poliittinen merkitys. Kraus tunnustaa kielen välineelliset ulottuvuudet, jotka ovat korostuneet esimerkiksi työnteon muututtua vahvasti kieli- ja kielenkäyttösidonnaisiksi. Kielen poliittinen lataus syntyy kuitenkin hänen mukaansa ennen muuta siitä, että kielen avulla ihmiset saavat tietoa maailmasta, ymmärtävät itseään ja ilmaisevat tunteitaan ja ajatuksiaan. Kieltä ja olemista ei siis voi erottaa toisistaan. Lisääntyneet ylikansalliset kontaktit eivät vähennä ihmisten tarvetta oman autenttisuutensa tunnustamiseen, vaan lisäävät herkkyyttä kielen poliittisuudelle.

Kraus analysoi unionin ulkoisen (EU ja EU-kansalaiset) ja sisäisen (EU:n instituutioiden poliittis-hallinnolliset prosessit) viestinnän teoriaa ja käytäntöä. Periaatteen tasolla EU on alusta lähtienannon monikielisyysnimeen. Käytännössä unionin toiminta on kaukana kielen yhdenvertaisuudesta, erityisesti unionin instituutioiden poliittis-hallinnollisessa arjessa. Ranskan kielen yllävallan jälkeen englannin käyttö on vahvistunut, minkä lisäksi erityisesti Saksa on vaatinut kielsä hyväksymistä viralliseksi työkieleksi. Unionin kielikiistat ovat silloin tällöin putkahtaneet laajempaan julkisuuteen, esimerkiksi Suomen puheenjohtajakaudella vuonna 1999.

Krausin mukaan EU:n haluttomuus ja kyvyttömyys käydä avointa kielipoliittista keskustelua on harmillista. Monikielisen yhdenvertaisuuden ylevät periaatteet ja varsin valikoivan tasa-arvoisuuden raadollinen todellisuus irtautuvat entistä selvemmin toisistaan. Lisäksi EU:lta puuttuvat välineet selvittää kielipoliittisia kysymyksiä, kiistoja ja konflikteja.

Halu kyseenalaistaa englannin yksinvalta nousee esille myös eurooppalaisen kansalaisyhteiskunnan ja julkisen keskustelun tilaa ja kehitystä käsittelevässä artikkelissa. Kraus huomauttaa, että englannin kieli (*global English*) on kaikkea muuta kuin puolueeton kommunikation väline, koska sitä hyvin hallitsevat ihmiset pystyvät hyödyntämään taitojaan paremmin kuin ne, joilla englannin taito on korkeintaan välttävä. Lisäksi hänen mielestään tulee muistaa, että englannin kielen asema ei juonnu kielen sisäsyntyisestä erinomaisuudesta, vaan tiettyjen englanninkielisten maiden taloudellisesta ja poliittisesta vallasta maailmassa.

Krausin ehdotus on ”yhteensitouttava monikielisyys” (*converging multilingualism*), jolla hän viittaa pyrkimykseen saavuttaa tasapaino käytännön valinta- ja rajaustarpeiden sekä monimuotoisuuden tunnustamisen välillä. Englannin asema ja hyödyllisyys ovat kiistattomia, mutta sen rinnalle tarvittaisiin muita kieliä. Eurooppalaisille pitäisikin opettaa nykyistä enemmän vieraita kieliä, jotta he osaisivat myös käyttää ja ymmärtää niitä. Tämä, samoin kuin monet muutkin toimenpiteet, vaativat poliittista aktiivisuutta, avointa keskustelua ja virallisia päätöksiä. Krausin huoli siitä, että eurooppalainen kielikysymys jätetään ”kielimarkkinoiden” armoille, toistuu teoksessa usein.

Teos on tärkeä lisä eurooppalaista integraatiota koskevaan keskusteluun. On helppo yhtyä Krausin näkemykseen siitä, että pelkät poliittis-hallinnolliset uudistukset eivät riitä tekemään EU:sta toimivaa järjestelmää tai identifiaktion kohdetta. Eurooppalaisen kansanvallan perustana olevan eurooppalaisen kansakunnan rakentamisessa otetaan vielä ensiaskeleita, ja identiteetti- ja kulttuurikysymysten merkityksen ymmärtäminen on ensiarvoisen tärkeää. Yksi välittävä linkki tässä kehityksessä on unionin oma kielipolitiikka, josta tulisi keskustella avoimesti ja ennakkoluulottomasti.

Teoksen lukemista haittaa tietty sirpaleisuus, joka johtuu epäilemättä siitä, että kirja on koottu osittain muihin tarkoituksiin kirjoitetuista artikkeleista. Se, että kirjan aikaisempi versio on julkaistu saksaksi, ja että osa siitä on suoraan käännetty englanniksi, näkyy mielestäni myös teoksen kieliasussa. Teksti on paikoin hyvin sujuvaa, paikoin taas vaikeasti avautuvaa. Jääkin kiinnostuksella odottamaan Krausin seuraavaa kirjaa, jonka toivoisin olevan aidosti yhtenäinen monografia ja suoraan akateemisen keskustelun maailmankielellä kirjoitettu.

PASI SAUKKONEN

Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämässätiö Cupore, Helsinki

